

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

พระพุทธรูปทรงเครื่อง เป็นพระพุทธรูปแบบหนึ่งที่ได้รับคามนิยมสร้างกันในดินแดนที่รับนับถือพระพุทธศาสนา แต่เดิมนั้นการสร้างพระพุทธรูปเปรียบเสมือนรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นที่นิยมสร้างอย่างแพร่หลายในทุกแห่งที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปถึง ซึ่งแต่เดิมนักทำการสร้างพระพุทธรูปครองจีวรตามจริงอย่างพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป ต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิหรือกษัตริย์ อันมีต้นเค้ามาจากการถวายเครื่องประดับแด่พระพุทธรูป¹ อาจเกิดขึ้นครั้งแรกนศิลปะอินเดียแบบคุปตะ และนิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายในศิลปะอินเดียแบบปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 จนกลายเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปทรงเครื่องในดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น กัมพูชา พม่า เป็นต้น

สำหรับดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันนั้น พบหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17-18 คือในช่วงสมัยลพบุรี หรือศิลปะขอมที่พบในประเทศไทย และพบว่านิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายในดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ทั้งดินแดนสุโขทัย ล้านนา และอยุธยา

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในอาณาจักรอยุธยา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 ความนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นอันมาก เรียกกันทั่วไปในปัจจุบันว่า “พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย” อันหมายถึง พระพุทธรูปทรงอาภรณ์เครื่องประดับอย่างน้อย² พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบมัก

---

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ , **ตำนานพุทธเจดีย์** (กรุงเทพฯ : มติชน , 2545), 133.

² สันติ เล็กสุขุม , **ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน** พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2544) , 143.

หล่อด้วยสำริดและลงรักปิดทอง มีลักษณะเฉพาะในแบบของศิลปะอยุธยา และมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพระพุทธรูปที่สร้างตามแบบแผนประเพณี

พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษารูปแบบ และกำหนดอายุพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยาเป็นอย่างยิ่ง คือ พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสำริด ที่พบจากพระอุระและพระพาหุซ้ายของพระมงคลบพิตร เมื่อคราวที่กรมศิลปากรทำการบูรณะซ่อมแซมองค์พระพุทธรูป เมื่อปี พ.ศ. 2499³ พระพุทธรูปทรงเครื่องกลุ่มนี้ มีทั้งขนาดเล็กและขนาดย่อม ซึ่งได้ร่วมกับพระพุทธรูป สำริดแบบอื่นเป็นจำนวนมากด้วย เช่น พระพุทธรูปแบบล้านนา พระพุทธรูปแบบนครศรีธรรมราช พระพุทธรูปแบบสุโขทัย และพระพุทธรูปแบบอู่ทอง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่พบการทรงเครื่องในพระพุทธรูปแบบอื่นที่พบร่วมกันเลย เป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสำริดที่พบคงเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาอย่างแท้จริง

การสร้างพระพุทธรูปมงคลบพิตรให้มีขนาดใหญ่โตเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญขององค์พระพุทธรูป ที่ผู้สร้างคงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ใดองค์หนึ่งของสมัยอยุธยา เพราะต้องมีอำนาจ และทรัพย์สินเงินทองจำนวนมาก และประการสำคัญเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ใกล้บริเวณพระราชวังหลวง(พระราชวังโบราณ) อันเป็นสถานที่ประทับขององค์กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งเป็นราชธานี

พุทธลักษณะมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปที่ก่ออิฐปูน หุ้มสำริด และลงรักปิดทอง ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย แม้ได้รับการบูรณะมาแล้วหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ยังคงรักษาเค้าเดิมตามที่ปรากฏในภาพถ่ายก่อนการบูรณะในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ มีเค้าพระพักตร์มน เครื่องแต่งพระพักตร์ห่างไกลจากสุนทรียภาพของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยมาก⁴ และไม่พบประวัติการสร้างที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153 - 2171)⁵ ดังข้อความในเอกสารพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปองค์นี้ในรัชกาลของพระองค์ว่า

³ ข้อมูลจากสมุดทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม และสมุดทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

⁴ สันติ เล็กสุขุม , ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน ,143.

⁵ สันติ เล็กสุขุม , ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย(ฉบับย่อ) , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2544) , 162 .

**“ศักราช 965 ปีเถาะศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ชักพระมงคลบพิตรอยู่ฝ่าย
ตะวันออกมาไว้ฝ่ายตะวันตก แล้วให้ก่อพระมรรูปไว้ในปีนั้น...”⁶**

ดังนั้น กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสำริดที่พบในองค์พระมงคลบพิตรต้องสร้างขึ้นก่อนการสร้างองค์พระแล้วเสร็จ หรืออาจสร้างในช่วงเวลาเดียวกับการสร้างพระพุทธรูปมงคลบพิตรก็เป็นได้ แสดงว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยกลุ่มนี้ คงสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลางต่อตอนปลาย คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างสรรคงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาอย่างแท้จริง

จากการที่พบพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ร่วมกับพระพุทธรูปตามแบบแผนประเพณีกลุ่มอื่น ที่มีความนิยมสร้างต่างช่วงเวลากัน และความไม่ชัดเจนในประวัติที่มาของการสร้างพระมงคลบพิตร จึงทำให้การศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยกลุ่มนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. รูปแบบและอายุสมัยการสร้างพระมงคลบพิตร
2. รูปแบบและอายุสมัยของพระพุทธรูปแบบประเพณีกลุ่มอื่นที่พบร่วมกัน ที่มีทั้ง

แบบล้านนา สุโขทัย และอุทง ซึ่งมีการสร้างมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในการกำหนดอายุของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย

3. รูปแบบและการประดับ และที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูป

ทรงเครื่องน้อยสำริด ที่พบจากพระมงคลบพิตร เพื่อกำหนดกลุ่มรูปแบบ และอายุของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยและการศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบจากพระมงคลบพิตรกลุ่มนี้ เพื่อเป็นหลักฐานและข้อมูลตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสมัยอยุธยาจากกลุ่มอื่นต่อไป

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบ และการประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบภายในพระอุระ และพระพาหาซ้ายของพระมงคลบพิตร
2. เพื่อศึกษาที่มาของรูปแบบ และแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสมัยอยุธยา
3. เพื่อกำหนดอายุพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบจากพระมงคลบพิตร

⁶ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม 2 ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด) , พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : คุรุสภา , 2504) , 397 .

สมมติฐานของการศึกษา

1. พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา ที่พบภายในพระมณฑปพิตร มีรูปแบบที่มาจากหลายแหล่งศิลปะ ทั้งศิลปะในภาคเหนือ คือ ศิลปะล้านนา ศิลปะสุโขทัย และศิลปะเขมรที่ส่งอิทธิพลผ่านศิลปะลพบุรี ผสมผสานกันกับแนวคิดสร้างสรรค์ของช่างสมัยอยุธยา จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา

2. พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สำริด ที่พบจากพระอุระและพระพาหาซ้ายพระมณฑปพิตร กำหนดอายุอยู่ในสมัยอยุธยายุคกลาง ราวพุทธศตวรรษที่ 21

ขอบเขตของการศึกษา

1. ศึกษา ค้นคว้า ประวัติความเป็นมาและรูปแบบของพระมณฑปพิตร

2. ศึกษารูปแบบ และจัดกลุ่มพระพุทธรูปทั้งหมด ที่พบภายในพระอุระและพระพาหาซ้ายพระมณฑปพิตร ที่จัดแสดงและเก็บรักษาในคลังของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. ศึกษาและวิเคราะห์พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบภายในพระอุระและพระพาหาซ้ายพระมณฑปพิตร เพื่อทราบที่มาของรูปแบบและแรงบันดาลใจในการสร้าง เพื่อกำหนดอายุ

ขั้นตอนของการศึกษา

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า วิจัย พระพุทธรูปทรงเครื่องในดินแดนอื่น และพระพุทธรูปทรงเครื่องในประเทศไทยที่ได้มีการศึกษาวิจัยไว้แล้ว จากสถานที่ค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสาร เช่น หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยอื่น พระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ จากหอสมุดแห่งชาติ ข้อมูลโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่ได้จากการขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดี และการบูรณะโบราณสถานภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาของกรมศิลปากร เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยาและรายงานการทำงานของกรมศิลปากร จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นต้น

1.2 ข้อมูลเบื้องต้นของพระพุทธรูปทั้งหมดที่พบภายในพระอุระ และพระพาหาซ้ายของพระมณฑปพิตร จากสมุดทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.1 บันทึกภาพพระมณฑปพิตร พระวิหาร และพื้นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปมณฑปพิตรที่ปรากฏในเอกสารพงศาวดารฉบับต่าง ๆ

2.2 บันทึกภาพพระพุทธรูปที่พบภายในพระอุระและพระพาหาซ้ายพระมณฑปพิตร ที่จัดแสดงและเก็บรักษาในห้องคลังของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ศึกษารูปแบบ และจัดกลุ่มพระพุทธรูปที่พบภายในพระอุระ และพระพาหาซ้ายของพระมณฑปพิตร

3.2 ศึกษารูปแบบ และแบ่งกลุ่มพระพุทธรูปทั้งหมดที่พบภายในพระอุระและพระพาหาซ้ายของพระมณฑปพิตร ที่จัดแสดงและเก็บรักษาในคลังของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.3 ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและการประดับของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ที่พบภายในพระอุระและพระพาหาซ้ายพระมณฑปพิตร กับพระพุทธรูปทรงเครื่องจากแหล่งอื่น และการประดับในงานศิลปกรรมอื่น ทั้งที่มีมาก่อนและร่วมสมัยกัน

3.4 วิเคราะห์ที่มาของรูปแบบ และการประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ที่พบภายในพระอุระ และพระพาหาซ้ายพระมณฑปพิตร เพื่อกำหนดอายุ

4. การสรุปผลการศึกษา

5. การเสนอแนะ

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา

1. สามารถจัดกลุ่มรูปแบบพระพุทธรูปแบบประเพณีและจัดกลุ่มรูปแบบพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ที่พบภายในพระอุระและพระพาหาซ้ายของพระมณฑปพิตร

2. เป็นฐานข้อมูลและตัวอย่างของกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยเพื่อใช้ในการศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา กลุ่มอื่นต่อไป